



**SUN'IY INTELLEKTNING MEHNAT BOZORI
TRANSFORMATSIYASIGA TA'SIRI: IQTISODIY-
NAZARIY YONDASHUVLAR**

**THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
ON LABOR MARKET TRANSFORMATION:
ECONOMIC AND THEORETICAL APPROACHES**

**ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА
НА ТРАНСФОРМАЦИЮ РЫНКА ТРУДА:
ЭКОНОМИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ**

FAN TARMOG'I
08.00.00 – Iqtisodiyot

QABUL QILINDI
23.08.2026

CHOP ETILDI
26.08.2026

Fazilat Panjiyevna Artikova
Mustaqil tadqiqotchi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining mehnat bozori transformatsiyasiga ta'siri iqtisodiy-nazariy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida mehnat mazmuni, kasbiy kompetensiyalar, bandlik shakllari va ishchi kuchiga bo'lgan talab tarkibida yuz berayotgan o'zgarishlar ko'rib chiqiladi. Maqolada texnologik ishsizlik, mehnat unumdorligi, inson kapitali, mehnatni avtomatlashtirish va yangi kasblarning shakllanishi kabi iqtisodiy kategoriyalarning sun'iy intellekt rivoji bilan bog'liqligi ochib beriladi. Shuningdek, texnologik taraqqiyotning ish o'rinlarini qisqartirish bilan bir qatorda yangi ish o'rinlari va iqtisodiy faoliyat yo'nalishlarini yuzaga keltirish imkoniyatlari nazariy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot natijasida sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'siri biryoqlama emasligi, uning yakuniy natijasi texnologik imkoniyatlar bilan bir qatorda inson kapitalining sifati, ta'lim tizimining moslashuvchanligi va iqtisodiy institutlarning rivojlanish darajasiga ham bog'liqligi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, mehnat bozori, bandlik, texnologik ishsizlik, avtomatlashtirish, inson kapitali, mehnat unumdorligi, raqamli iqtisodiyot, texnologik taraqqiyot, yangi kasblar.

ABSTRACT

This article analyzes the impact of artificial intelligence technologies on labor market transformation from an economic and theoretical perspective. It examines changes in the nature of work, employment patterns, occupational competencies, and the structure of labor demand resulting from the rapid development of digital technologies. The article explores the relationship between such economic concepts as technological unemployment, labor productivity, human capital, labor automation,

and the emergence of new occupations in the context of artificial intelligence development. It also theoretically substantiates the potential of technological advancement not only to reduce certain jobs but also to create new employment opportunities and areas of economic activity. The study demonstrates that the impact of artificial intelligence on the labor market is not unidirectional; its ultimate effects depend not only on technological capabilities but also on the quality of human capital, the adaptability of the education system, and the level of development of economic institutions.

Keywords: artificial intelligence, labor market, employment, technological unemployment, automation, human capital, labor productivity, digital economy, technological progress, new occupations.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта на трансформацию рынка труда с экономико-теоретической точки зрения. Рассматриваются изменения в содержании труда, формах занятости, профессиональных компетенциях и структуре спроса на рабочую силу, обусловленные стремительным развитием цифровых технологий. Раскрывается взаимосвязь таких экономических категорий, как технологическая безработица, производительность труда, человеческий капитал, автоматизация труда и формирование новых профессий, с развитием искусственного интеллекта. Теоретически обосновывается возможность технологического прогресса не только сокращать отдельные рабочие места, но и создавать новые рабочие места и направления экономической деятельности. В результате исследования показано, что влияние искусственного интеллекта на рынок труда не является односторонним и зависит не только от технологических возможностей, но и от качества человеческого капитала, адаптивности системы образования и уровня развития экономических институтов.

Ключевые слова: искусственный интеллект, рынок труда, занятость, технологическая безработица, автоматизация, человеческий капитал, производительность труда, цифровая экономика, технологический прогресс, новые профессии.

KIRISH

XXI asrda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiy munosabatlarning mazmuni va tarkibida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, moliya, ta'lim, sog'liqni saqlash, transport va boshqa ko'plab sohalarga kirib borishi mehnat bozorining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini qayta ko'rib chiqishni

taqozo etmoqda. Sun'iy intellekt nafaqat ayrim mehnat operatsiyalarini avtomatlashtirish, balki kasblarning mazmuni, xodimlarning kompetensiyalari va ish beruvchilarning mehnat resurslariga bo'lgan talabini ham o'zgartirmoqda.

Texnologik taraqqiyot va bandlik o'rtasidagi munosabat iqtisodiy fan uchun yangi masala emas. Klassik va neoklassik iqtisodiy nazariyalardan boshlab texnologiyalarning ishlab chiqarish jarayoniga ta'siri, mehnat unumdorligi va ishchi kuchiga bo'lgan talab masalalari iqtisodchilar tomonidan o'rganib kelingan. Biroq sun'iy intellektning o'ziga xosligi shundaki, u ilgari asosan inson tomonidan bajarilgan kognitiv va analitik vazifalarning ayrimlarini ham avtomatlashtirish imkoniyatiga ega.

Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'sirini faqatgina "ish o'rinlarining qisqarishi" yoki "yangi ish o'rinlarining yaratilishi" doirasida baholash yetarli emas. Mazkur jarayon mehnatning texnologiya bilan o'zaro to'ldiruvchanligi, inson kapitalining rivojlanishi, mehnat unumdorligining ortishi, kasbiy malakalarga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi hamda iqtisodiy tengsizlik kabi bir qator omillar bilan chambarchas bog'liq.

Shuning uchun sun'iy intellekt va mehnat bozori o'rtasidagi munosabatlarni iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan tizimli o'rganish zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Sun'iy intellekt va mehnat bozori transformatsiyasining nazariy asoslari.

Mehnat bozori iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, unda ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklif o'zaro ta'sirlashadi. Texnologik taraqqiyot esa ushbu bozorning ikkala tomoniga ham ta'sir ko'rsatadi. Ish beruvchilar uchun yangi texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mehnat unumdorligini oshirish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish imkonini bersa, xodimlar uchun mehnat mazmuni va zarur kompetensiyalarni o'zgartiradi.

Sun'iy intellektni mazkur jarayonning yangi bosqichi sifatida baholash mumkin. An'anaviy avtomatlashtirish ko'pincha takrorlanuvchi va standartlashtirilgan jismoniy operatsiyalarni mexanizatsiyalashtirishga yo'naltirilgan bo'lsa, sun'iy intellekt ma'lumotlarni tahlil qilish, matn yaratish, tasniflash, prognozlash va qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash kabi kognitiv vazifalarni ham bajarishi mumkin.

Acemoglu va Restrepo texnologik taraqqiyotning bandlikka ta'sirini vazifalar tarkibining o'zgarishi bilan izohlaydi. Ularning yondashuviga ko'ra, avtomatlashtirish ayrim vazifalarni inson mehnatidan texnologiyaga o'tkazsa, yangi vazifalarning paydo bo'lishi esa aksincha, inson mehnatiga bo'lgan talabni yaratishi mumkin.

Demak, sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'sirini ikki qarama-qarshi yo'nalishda ko'rish mumkin. Birinchisi – mavjud vazifalarning avtomatlashtirilishi natijasida ayrim kasblarga bo'lgan talabning kamayishi. Ikkinchisi – texnologik yangiliklar bilan bog'liq yangi vazifalar, kasblar va iqtisodiy faoliyat turlarining shakllanishi.

Texnologik ishsizlik va avtomatlashtirish muammosi. Texnologik ishsizlik tushunchasi yangi texnologiyalarning inson mehnatini almashtirishi natijasida ayrim xodimlarning ish o'rnini yo'qotishi bilan bog'liq. Sun'iy intellekt rivojlanishi ushbu muammoni yanada dolzarb qilmoqda, chunki zamonaviy algoritmlar nafaqat jismoniy, balki intellektual mehnatning ayrim elementlarini ham avtomatlashtirish imkonini bermoqda.

Biroq avtomatlashtirishni bevosita ishsizlik bilan tenglashtirish metodologik jihatdan to'g'ri emas. Biror vazifaning texnologiya yordamida bajarilishi butun kasbning yo'qolishini anglatmasligi mumkin. Ko'plab kasblar bir nechta vazifalardan tashkil topgan bo'lib, sun'iy intellekt ushbu vazifalarning faqat ayrimlarini avtomatlashtirishi mumkin. Natijada xodimning faoliyati butunlay yo'qolish o'rniga o'zgarishi ehtimoli yuqori.

Autorning texnologik o'zgarishlarga oid tadqiqotlarida ham avtomatlashtirish va mehnat o'rtasidagi munosabatni faqat “insonni mashina bilan almashtirish” modeli orqali tushuntirish yetarli emasligi ko'rsatiladi. Texnologik taraqqiyot yangi vazifalar va yangi mehnat faoliyatlarini ham yuzaga keltiradi.

Shu sababli sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'sirini baholashda “almashtirish” va “to'ldirish” tushunchalarini farqlash muhimdir. Sun'iy intellekt inson mehnatini to'liq almashtiradigan texnologiya sifatida emas, ayrim holatlarda insonning mehnat unumdorligini oshiruvchi vosita sifatida ham namoyon bo'ladi.

Inson kapitalining ahamiyati. Sun'iy intellekt sharoitida inson kapitali mehnat bozorining asosiy omillaridan biriga aylanmoqda. Xodimning texnologik vositalardan foydalanish qobiliyati, yangi bilimlarni tez o'zlashtirishi, muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va ijodkorlik kabi ko'nikmalari uning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardir.

Bu jarayonda ta'lim tizimining roli ham ortadi. An'anaviy kasbiy tayyorgarlik modeli mehnat bozoridagi o'zgarishlarga tez moslashmasligi mumkin. Shu bois uzluksiz ta'lim, qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimlarini rivojlantirish texnologik transformatsiyaning muhim institutsional shartlaridan biri hisoblanadi.

Sun'iy intellekt rivojlanishi natijasida ayrim kasblar uchun talab kamayishi mumkin bo'lsa-da, yangi texnologiyalarni boshqarish, nazorat qilish va ulardan samarali foydalanishga qodir mutaxassislarga talab ortishi mumkin. Shunday ekan, kelajakdagi mehnat bozorida xodimning bir marta olgan diplomi emas, balki doimiy ravishda yangilanib boradigan bilim va kompetensiyalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Mehnat unumdorligi va iqtisodiy o'sish. Sun'iy intellektning mehnat bozoriga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan asosiy mexanizmlardan biri mehnat unumdorligining oshishidir. Agar texnologiya xodimga bir xil vaqt ichida ko'proq mahsulot yoki xizmat yaratish imkonini bersa, iqtisodiy samaradorlik ortadi.

Bunda sun'iy intellekt insonning o'rnini egallashdan ko'ra, uning imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Masalan, katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash, standart operatsiyalarni avtomatlashtirish va murakkab jarayonlarni optimallashtirish xodimga yuqori darajadagi ijodiy va strategik vazifalarga ko'proq vaqt ajratish imkonini beradi.

Shu bilan birga, unumdorlikning o'sishi avtomatik ravishda barcha xodimlarning daromadlari bir xil darajada oshishini anglatmaydi. Texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari, malaka darajasi va mehnat bozoridagi institutsional sharoitlar o'rtasidagi farqlar iqtisodiy tengsizlikni kuchaytirishi ham mumkin. Shu jihatdan sun'iy intellektning iqtisodiy samarasi bilan uning ijtimoiy oqibatlari o'rtasidagi muvozanat muhim ahamiyatga ega.

Sun'iy intellekt sharoitida mehnat bozorining kelajagi. Sun'iy intellektning kelajakdagi ta'sirini aniq bir yo'nalishda prognoz qilish murakkab. Chunki texnologik taraqqiyotning natijalari texnologiyaning o'ziga emas, balki undan foydalanish shakliga, iqtisodiy institutlarga, ta'lim tizimiga va mehnat siyosatiga ham bog'liq.

Kelajakda mehnat bozorida bir nechta parallel jarayonlar kuzatilishi mumkin: ayrim vazifalarning avtomatlashtirilishi, yangi kasblarning paydo bo'lishi, mavjud kasblarning mazmunan o'zgarishi, texnologik kompetensiyalarga talabning oshishi hamda inson va sun'iy intellekt hamkorligiga asoslangan mehnat shakllarining kengayishi.

Shuning uchun iqtisodiy siyosatning asosiy vazifalaridan biri texnologik taraqqiyotni cheklash emas, balki uning ijobiy iqtisodiy samaralarini kengaytirish va salbiy ijtimoiy oqibatlarini kamaytirishdan iborat bo'lishi kerak.

XULOSA

Sun'iy intellektning rivojlanishi mehnat bozorida chuqur tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltirayotgan texnologik omillardan biridir. Mazkur jarayonni faqatgina ish o'rinlarining qisqarishi bilan izohlash biryoqlama yondashuv hisoblanadi. Sun'iy intellekt ayrim vazifalarni avtomatlashtirishi bilan bir qatorda yangi kasblar, yangi vazifalar va iqtisodiy faoliyat yo'nalishlarining shakllanishiga ham sharoit yaratadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektning mehnat bozoriga ta'siri uch asosiy mexanizm – mehnatni almashtirish, inson mehnatini to'ldirish va yangi mehnat vazifalarini yaratish orqali namoyon bo'ladi. Ushbu mexanizmlarning qaysi biri ustun

bo'lishi iqtisodiyotning texnologik rivojlanish darajasi, inson kapitali, ta'lim tizimi va institutsional muhitga bog'liq.

Shu sababli sun'iy intellekt davrida inson kapitaliga investitsiyalarni kuchaytirish, uzluksiz ta'lim va qayta tayyorlash tizimlarini rivojlantirish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish hamda mehnat bozorining yangi shakllariga mos iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, sun'iy intellektni mehnat bozoriga tahdid sifatida emas, balki tegishli institutsional va ta'limiy sharoitlar yaratilgan taqdirda iqtisodiy samaradorlik va mehnat unumdorligini oshiruvchi muhim texnologik omil sifatida baholash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Acemoglu, D., Restrepo, P. (2018). Artificial Intelligence, Automation and Work. The Economics of Artificial Intelligence: An Agenda. University of Chicago Press.
2. Acemoglu, D., Restrepo, P. (2019). Automation and New Tasks: How Technology Displaces and Reinstates Labor. Journal of Economic Perspectives, 33(2), 3–30.
3. Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. Journal of Economic Perspectives, 29(3), 3–30.
4. Autor, D. H., Levy, F., Murnane, R. J. (2003). The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration. The Quarterly Journal of Economics, 118(4), 1279–1333.
5. Brynjolfsson, E., Mitchell, T. (2017). What Can Machines Learn, and What Does It Mean for Occupations and the Economy? Science, 358(6370), 1530–1534.
6. Frey, C. B., Osborne, M. A. (2017). The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? Technological Forecasting and Social Change, 114, 254–280.
7. Goldin, C., Katz, L. F. (2008). The Race between Education and Technology. Harvard University Press.
8. Acemoglu, D., Autor, D. (2011). Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings. In: Handbook of Labor Economics, Vol. 4B, 1043–1171. Elsevier.
9. Brynjolfsson, E., Rock, D., Syverson, C. (2021). The Productivity J-Curve: How Intangibles Complement General Purpose Technologies. American Economic Journal: Macroeconomics, 13(1), 333–372.
10. International Labour Organization. (2023). Generative AI and Jobs: A Global Analysis of Potential Effects on Job Quantity and Quality. ILO Working Paper 96. Geneva: International Labour Office.